

לוד ואונו וגיא החרשים

דברי הימים א ח' י"ב

(יב) ובני אלפעל עבר ומשעם ושמד הוא בנה את אונו ואת לוד ובנתיה.

נחמיה יא:כה - לה

(כה) ואל-החצרים בשדיתם מגני יהודה ישבו בקרית הארבע ובנתיה ובדיבן ובנתיה וביקבצאל וחריה: (כו) ובישוע ובמולדה ובבית פלט: (כז) ובחצר שועל ובבאר שבע ובנתיה: (כח) ובצקלג ובמכנה ובבנתיה: (כט) ובגין רמון ובצרעה ובירמות: (ל) זנח עדלם וחריהם לכיש ושדתייה עזקה ובנתיה ויחנו מבאר שבע עד-גיא-הנם: (לא) ובני בנימן מגבע מקמש ועיה ובית-אל ובנתיה: (לב) ענתות נב ענניה: (לג) חצורו רמה גתים: (לד) חדיד צבעים נבלט: (לה) לוד ואונו גי החרשים:

משנה מסכת ערכין פרק ט משנה ו

עיר שגותיה חומתה ושאינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון אינה כבתי ערי חומה ואלו הן בתי ערי חומה שלש חצרות של שני שני בתים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון כגון קצרה הישנה של ציפורים וחקרה של גוש חלב ויודפת הישנה וגמלא וגדוד וחדיד ואונו וירושלים וכן כיוצא בהן:

דברי הימים ב י"ד:ה'

(ה) ויבן ערי מצורה ביהודה פי שקטה הארץ ואין עמו מלחמה בשנים האלה כי הניח י"י לו.

ירושלמי מגילה א' א' ח'

(ח) רבי אחא רבי יודה בן לוי רבי יהושוע בן לוי בשם רבי: לוד וגיא החרשים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון.

ולמה לא אמר אונו? בגין דכתיב.

וקא כתיב: לוד, ואיתאמרת.

אלא בגין דתנינן: וגמלה וגדור וחדיד ואונו וירושלים וכן כיוצא בהן.

וקתיב: ובני אלפעל עבר ומשעם ושמד הוא בנה את אונו ואת לוד ובנתיה.

אמר רבי לעזר בירבי יוסה: בימי פילגש בגבעה חרבה ועמד אלפעל ובנניה. הדא היא דכתיב: גם כל הערים הנמצאות שלחו באש.

רבי חנניה בשם רבי פינחס: לוד ואונו הן גיא החרשים.

פורים שחל להיות בשבת

חדושי הרשב"א מגילה ד, א

מאי איריא פורים אפי' י"ט נמי.

פי' בתוס' מאי איריא פורים שאין דורשין קודם ל' יום אלא אפי' י"ט שדורשין קודם לו ל' יום אפילו הכי דורשין בו ביומו וכדתינא, ונראה מתוך דבריהם דהא דתניא אחריתי שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום היינו לדרוש בהלכותיו מאותו זמן וההיא קא מצרכה לדרוש בהלכותיו קודם לו ל' יום והא דהכא קא מצרכה לחזור ולדרוש בהם פעם שנית בזמנו ממש, וסימן לדבר [ע'י רש"י שמות י"ט] מזרזין לאדם קודם מעשה, ובשעת מעשה,

ואני שמעתי דההיא דל' יום לשאול ולא לדרוש ונפקא מינה לאותה ששינו (אבות פ"ה) תלמיד חכם שואל כענין ומשיב כהלכה לומר שאינו שואל לעולם אלא בענין הראוי באותו זמן וכיון שהוא סמוך שלשים יום לפסח הרי נכנס בתוך זמנו של פסח וכל השואל בהן בענין הפסח שואל הוא כענין, שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני על ידי שאלת האנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, ופי' מחזור הוא, וכן נראה לי מן התוספתא דתניא התם בריש פ' שלישי דמכלתין שואלין בהלכות הפסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג, בבית הוועד שואלין הלכות הפסח קודם לפסח ל' יום רשב"ג אומר אין פחות משתי שבתות ע"כ, אלמא ההיא דל' יום לשאלת בית הוועד היא שנויה, ולפי פ' זה הכא ה"ק מאי איריא פורים דקס"ד דהא דר' יהושע בן לוי משום דכיון דאין קורין בו ביום את המגלה וליכא פרסומי ניסא בו ביום משום הכי מצריך לדרוש בו ביום בהלכותיו כדי לפרסם ניסו בפה ביומו ומאי איריא פורים אפי' י"ט נמי שאנו מתעסקין בו ונוהגין בו קדש אפילו כן שואלין ודורשין בו ביומו כנ"ל.

חדושי הריטב"א מגילה ד, א

ואמר ר' יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת. פי' יש להם להקדים קריאה ליום הכניסה או לערב שבת כדאיתא במתניתין. דורשין בענינו של יום. ומקשינן מאי איריא פורים אפילו יום טוב נמי דתניא משה תיקן להם לישראל וכו'. פירשו בתוספות דהכי מקשינן מאי איריא פורים שאין דורשין בענינו של יום קודם זמנו שראוי לדרוש בו בזמנו, דהא אפילו יום טוב שדורשין בענינו קודם לכן דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, אפילו הכי חייבין לחזור ולדרוש בענינו במועדו כדתניא משה תיקן להם לישראל [כו'] שמזרזין לאדם קודם מעשה (ולאחר) [ובשעת] מעשה.

ונראה מדבריהם דהא דאמרין בפורים שחל להיות בשבת שדורשין בענינו של יום, דהיינו בהלכות מגילה, וכן ההיא דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, היינו לדרוש ברבים בהלכותיו מכאן ואילך כדי לזרזן, והא ליתא דהכא גבי פורים כיון שכבר קראו את המגילה בחמישי בשבת או בערב שבת אין לדרוש עכשיו בשבת בהלכותיה, וההוא נמי שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, לא שחייבין לדרוש כן ברבים אלא שיש רשות לתלמיד לשאול והוי שואל כענין שיהא ממדות החכם הנזכרים באבות (פ"ה מ"ז) שואל כענין ומשיב כהלכה, וכאותה שאמרו (תוספתא סנהדרין פ"ז ה"ה) ב' תלמידים ששאלו אחד שואל כענין ואחד שלא כענין שחייבין לשאול כענין, והכא אם בא לשאול קודם לפסח שואל כענין ומשיבין לו, והכא פורים שחל להיות בשבת דורשין בענינו של יום כלומר שדורשין בענינו של נס דרש המגילה, וכן פרש"י ז"ל מעמידין לתורגמן לפני חכם לדרוש אגרת פורים ברבים, והכי פרכינן מאי איריא פורים דלית בזמניה זכירה אחרינא בפה אלא שמחה בעלמא שנוהגת בזמנה ולא הוי פרסומי ניסא כולי האי, דבשבת איכא סעודה קצת, ודינה הוא לדלוש בענין הנס משום פרסומי ניסא, דלא מחייב למעבד הזכרה בברכת המזון אלא שאם בא להזכיר מזכיר בהודאה, ואפילו כי מזכיר ליה בתפלה ליכא פרסומי ניסא כולי האי, דאפילו יום טוב דאית ביה כמה זכירות כבטול מלאכה ולנהוג אותו קודש וכמה הזכרות אפילו הכי חייבין לדרוש בהלכותיו כדתניא וכו', נמצאו ג' לשונות אלו חלוקים בעניניהם, כששואלין ודורשין בהלכות הפסח בפסח היינו לדרוש בהלכותיו ממש ברבים, ואידך כששואלין בהלכות הפסח שלשים יום היינו שיש רשות לשאול בבית הוועד ולהכי לא גרסינן ביה ודורשין וליתא בנוסחי דוקני, ובתוספתא (פ"ג ה"ב) הוכחה לדבר זה דדרשין התם דורשין הלכות פסח בפסח הלכות חג בחג הלכות עצרת בעצרת ובבית הוועד שואלין הלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, מפי מורי נר"ו בשם רבו רבינו הגדול ז"ל.

חייב אדם לקרות את המגילה בלילה

תוספתא מגילה ב' ד'

(ד) קראה בלילה, לא יצא ידי חובתו, אמ' ר' יוסי מעשה בר' יוחנן בן נורי שקראה בצפורי בלילה, אמ' לו אין שעת סכנה ראה.

ירושלמי מגילה ב':ד'ד'

עולא בירייה רבי לעזר בשם רבי חנינה: רגיל צריך לקרותה בלילה ולשנותה ביום. הוינן סברין מימר: לשנות משנתה. אמר רבי אבא מרי בבלייה: לשנות קרייתיה.

רמב"ם מגילה וחנוכה א':ג'

ג) מצוה לקרות את כולה. ומצוה לקרותה בלילה וביום. וכל הלילה כשר לקריאת הלילה, וכל היום כשר לקריאת היום. ומברך קודם קריאתה בלילה שלש ברכות, ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציונו על מקרא מגילה, ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. **וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו.**

מאירי מסכת מגילה דף ד/א

חייב אדם לקרות את המגילה בלילה שמחרתו יום פורים ולשנותה פעם אחרת ביום מחרתו אלא שמ"מ עיקר הקריאה היא אותה של יום ומתוך כך אנו נוהגין לברך שהחיינו אף בקריאה של יום ואין אנו פוטרין עצמנו בשל לילה כשאר ימים טובים וגדולי המחברים כתבו שאין אומרים אותו אלא בלילה ואין הדברים נראין. יש שמגלגל חיוב זמן ביום מצד אחר והוא מפני יום טוב שלא נאמר בלילה אלא על המגלה מה שאין כן בשאר ימים טובים שאף אותו של לילה הוא לזכר יום טוב ולא לדבר אחר ואע"פ שבסוכות יש זמן על הסוכה ועל היום טוב ואעפ"כ זמן של לילה עולה לכל הדין נותן כן מאחר שאף הלילה יום טוב הוא מה שאין כן מיהא בשמחת פורים שהרי סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו מ"מ אין דבריהם כלום שכל שאין שם כוס לקדוש אין בו זמן ואל תשיבני מיום הכפורים שקדושתו יתירה ולא נפקע כוסו אלא מצד איסור שתייה שבו והרי אין זה דומה אלא לחנוכה שיש זמן על ההדלקה ולא על היום אלא שלא נאמר זמן ביום אלא על המגלה מן הטעם שכתבנו ר"ל שעיקר זמנה ביום:

תוספתא כפשוטה מגילה ב':ד'

(ד) 7. קראה בלילה לא יצא ידי חובתו. אמ' ר' יוסי מעשה בר' יוחנן בן נורי וכו'. כל הברייתא באו"ז ח"ב סי' שע"ז, ע"ט ע"א. והביא ראייה ממנה לשיטת רבינו תם שעיקר החיוב הוא ביום גרידא, ואעפ"י שברך עליה זמן בלילה חוזר ומברך ביום, שהרי אינו יוצא בה אם קראה בלילה גרידא. וכן מבואר במשנתנו פ"ב מ"ד: וכלן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, ומוכח שאם עשו לפני עמוד השחר לא יצא. ועיין ברישא שם, ובגירסת הרשב"א, עמ' 91, ובגירסתו בגמרא כ' א', שם, עמ' 38. וכנראה שבעל התוספתא מנה במשנתו רפ"ב, בתוך הדברים שלא יצא, גם קראה בלילה לא יצא. והוסיף כאן שאף בשעת הסכנה (שעת השמד), שלא יכלו לקרוא אותה ביום לא יצא ידי קריאת היום, אלא שקראו אותה בלילה כדי לצאת לכל הפחות ידי קריאת לילה. ומדברי ר' יוסי כאן משמע שהוא סובר שע"פ הדחק יוצא בה, אעפ"י שלא קראה ביום.

אבל מפשוטה של התוספתא והמשנה (עיין רשב"א הנ"ל, עמ' 38, ובהערה 481) משמע שבראשונה לא קראו בלילה כלל, שאם לא כן היה צריך לומר כאן: שקראה בצפורי בלילה, ולא קראה ביום, שהוא העיקר. והאמוראים הראשונים הם שחידשו שמצוה לקרותה גם ביום, והבבלי מתרץ שאין סתירה מפורשת לדבריהם מן המשנה. ובירושלמי הנ"ל אמרו: רגיל צריך לקרותה בלילה וכו', ומכאן משמע שלא בכל אדם אמרוה. וכן לא העירו שם כלל על הסתירה מן המשנה, ומשמע שלא חשבו את קריאת המגילה בלילה אלא למנהג.

קריאת המגילה בעשרה

רי"ף מגילה ג. ברב אלפס

אמר רב מגלה בזמנה קורין אותה ביחיד ושלא בזמנה קורין אותה בעשרה ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה קורין אותה בעשרה. הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי {כפי' ר"ח} **אע"ג דחש לה רב להא דרב אסי קימא לן כרב דהא ר' יוחנן קאיי כותיה דאמרינן לקמאן** {בבלי מגילה יט ע"ב} אמר ר' חייא בר אבה אמר ר' יוחנן הקורא במגלה הכתובה בין הכתובין לא יצא ולא אמרו אלא בציבור מיכלל [דביחיד] יצא. ושמעין מינה דקורין אותה ביחיד כרב דאמר בזמנה קורין אותה ביחיד.

בעל המאור

ולדידן, לא מכרעא דר' יוחנן כרב. דעד כאן לא קאמר רב אסי אלא שמצותה לכתחלה לקרותה ב', משום פרסומי ניסא, אבל אם קראה ביחיד דברי הכל יצא, בין בזמנה בין שלא בזמנה. תדע, דהא לא תנינן לה במתני', דתנן (בבלי מגילה כ"ג): אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו'. מכדי, במס' מגילה קיימינן. אמאי לא חשיב מקרא מגילה בהדי הנך דאינן פחות מ'. ואמאי לא אותבינן מינה לרב אסי. **אלא ודאי, דכ"ע, אם קראה ביחיד יצא, שלא אמרו הדבר אלא להידור מצוה ולפרסומי ניסא.** דהכין קא אמרי', קורין אותה ב', ולא אמרי', אין קורין אותה אלא ב'. שמעת מינה דמצוה לכתחלה למעבד הכי ולהדורי אבי י', ואי עבר וקראה ביחיד יצא. אי נמי, היכא דלא אשכח בי י', קרי ליה ביחיד ואפי' לכתחלה. ואפי' במגילה הכתובה בין הכתובים, אם עבר וקראה יצא, ואפי' בצבור. דהא מחו לה אמוחא. שלא אמרו אלא בצבור וטעמו של דבר משום כבוד צבור, להדור מצוה ולפרסומי ניסא, לעשות לה היכר, ואם קראוה בין הכתובים יצאו. והיינו דמחינן לה אמוחא. ואי מחסרא או מייטרא פורתא לית לן בה, וקרינן בה אפי' בצבור ואפי' לכתחלה.

רמב"ן מלחמת השם

אמר הכותב: **השנויים במשנתנו כולם חובות הצבור הן ואינן אלא במחויבים בדבר. אבל מגילה, כשם שהצבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, ויחיד שלא קרא צריך י', משום פרסומי ניסא, ובין שיצאו הן או שלא יצאו קורין ב' להוציא היחיד, משא"כ בשאר כל המצות.** ואידחיא לה דרב אסי מדרבי יוחנן, דאמר, הא ביחיד יצא. והיינו יחיד ממש, שאילו יחיד כצבור, צבור הוא שקורין. וסעד לדברי רבינו ז"ל, שאלמלא לא היה רב אסי מחמיר אלא למצוה, לאהדורי אבי י', על מה חשש רב להא דרב אסי כיון דלא ס"ל כוותיה. **אלא ודאי, לדברי רב אסי דיעבד נמי לא יצא, ומש"ה חש לה רב להחמיר.** ואלמלא כן הוה אמרי בגמ', מצותה ב'. אי נמי, הוה מפרשי בהדיא, לא מצא י' קורין אותה ביחיד. **הלכך, אידחיא לה דרב אסי לגמרי מסוגיין דלקמן,** כדברי רבינו. וכ"כ רבינו חננאל. אבל רב שמעון בעל הלכות פסק כרב אסי.

חדושי הרשב"א מגילה ה, א

אמר רב מגלה בזמנה קורין אותה ביחיד. **קשיא לי לרב מפני מה הקלו לכפרים ולעניות שאין בהן עשרה בטלנין להקדים ליום הכניסה, דבשלמא לרב אסי הקלו להן כדי לקרותה בצבור מפני שאינן מתאספין אלא ביום הכניסה והם צריכין לקרותה בעשרה אלא לרב מאי טעמא כל יחיד ויחיד יקראוה במקומן,** ועוד הא כתיב משפחה ומשפחה ומכאן סמכו של בית רבי ומתבטלין מתלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגלה כלומר כדי שיקראוה ברבים והא דרב ורב אסי ודאי למצוה מן המובחר ולכתחלה קאמרי הא בדיעבד יצאו אלמא לרב אפי' לכתחלה אינו צריך י' אלא אפי' ביחיד. **וי"ל דאפי' רב מודה הוא שצריך לקרותה עם הצבור משום דברב עם הדרת מלך ופרסומי ניסא ברבים אלא שלא הטריחוהו חכמים לאסוף ולכנוס עשרה כדי לקרותה, והילכך בשעה שהצבור קורין מבטלין עבודה ותלמוד תורה ובאין לשמוע עם הצבור ואף על פי שיש בבית הוועד אפי' י' ואפי' ק' כשל בית רבי**

משום דברב עם הדרת מלך. ומהאי טעמא נמי ראוי שיתקנו לבני הכפרים הקדמה ליום הכניסה כדי שיקראו ברבים ויהא שם פרסום הנס יותר אבל שיהו צריכין לטרוח ולחזר לא, ורב אסי סבר דהקדמת הכפרים ובני העיירות שאין שם י' בטלנין מחמת כך הוא מפני שאין קורין אותה אפי' בזמנה אלא בעשרה. ודומה לזה מצאתי בירושלמי ר' אבינא בשם ר' אסי כל שאמרו ידחה ליום הכניסה ובלבד י' ר' חנינא אמר איתפלגון ר' הונא ור' יהודה חד אמר ובלבד בעשרה וחרנא אמר אפי' ביחידי מיתבי מאן דמר ובלבד בי' למאן דמר אפי' ביחידי עד שהוא במקומו יקרא. ונ"ל פירושו דר' אבינא בשם ר' אסי סבירא ליה כמסקנא דרב דבזמנה ביחיד שלא בזמנה בי', ור' הונא ור' יהודה איתפלגון בה חד אמר שלא בזמנה בי' כמסקנא דרב וחד אמר אפי' שלא בזמנה ביחיד כסברא דמקשה וסבר דאפי' שלא בזמנה קאמר רב ביחיד, ואותיב מאן דמר בי' למאן דמר ביחיד עד שהוא במקומו יקרא, כלומר בני הכפרים שהתירו להם להקדים למה הלכו בהם אחר יום הכניסה דמשמע דהוי טעמא כדי שיקראו מיהא בי' עד שהוא בכפר במקומו יקרא ביחיד, דקס"ד דהאי מקשה דטעמא דהקדמה כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכין וכיון שכן אף הן יקראו ביחיד במקומן קודם י"ד כדי שיספקו בי"ד מזון לאחיהם שבכרכין, ואהדר ליה ר' יודן אם כן סלקת מתני' דקתני בי"א בי"ב וכו' כלומר אם כן בטלת מתני' דקתני זמנים הרבה דא"כ לא יקראו אלא יום אחד לפני העיירות כדי שיספקו להם ביום י"ד, אלא דכיון שהוצרכו לתקן להם הקדמה בדין הוא שיתקנו להן ביום הכניסה כדי שיקראו באסיפת עם והדרת מלך ואף על פי שהקורא שלא בזמנה יכול לקרות אפי' ביחיד, ומ"מ מדברי כולם נלמוד דבזמנה מיהא אפי' ביחיד כרב וכדפסק רבי אלפסי ז"ל, כנ"ל.

למבקשים להרחיב

שו"ת הר צבי או"ח ב סימן קכ

בדין חיוב מקרא מגילה דלילה.

בספר בנין שלמה להגאון ר' שלמה מוויילנא זצ"ל, (סי' נח) העלה שם לחדש דבזמן המשנה עדיין לא היה התקנה לקרות המגילה בליל פורים דהא במגילה לא הוזכר רק ימים, ורק בימי ר' יהושע בן לוי התקינו שיהיו קורין המגילה גם בלילה. וע"פ חידוש זה אמרתי לתרץ קושיית הישוע"י (סי' תרץ ס"ק ו) על הירושלמי (מגילה פ"ב) בהא דתנן היה כותבה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא וקאמר הירושלמי זאת אומרת פורים מותר בעשיית מלאכה, ותמה הישוע"י הא אפילו את"ל דפורים אסור בעשיית מלאכה ע"כ דהוא משום דכתיב ימי משתה ושמחה ויו"ט. ומכיון דלענין משתה ושמחה אינו נוהג אלא ביום, ה"ה לענין איסור מלאכה אינו אלא ביום, וא"כ מאי מוכיח הירושלמי ממשנה זו דהיה כותבה דפורים מותר במלאכה ודילמא הך משנה דהיה כותבה בלילה מיירי דליכא איסור מלאכה כלל, אבל לפ"מ שהעלה בס' בנין שלמה הנז' דבימי המשנה לא הי' עדיין חיוב מקרא מגילה מיושב שפיר קושיית הישוע"י דמכיון דבלילה ליכא חיוב מגילה א"כ ע"כ דביום מיירי, ושפיר מוכיח הירושלמי דפורים מותר בעשיית מלאכה.

אבל דבר זה קשה לאומרו דמימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה וכל ימי בית שני עד אחרי עבור תקופת התנאים משך זמן של שש מאות שנה ויותר לא היה קריאת המגילה בלילה, וכי אפשר הדבר שבזמן שהיתה ירושלים בבנינה וישראל במעמדם לא מצאו טעם לתקן תקנה זו ורק אחרי זמן רב מהחורבן ורוב ישראל יצאו בגולה אז ראו להוסיף ולקרות המגילה בלילה ולמה לא עמדו הראשונים על תקנה זו זה הרבה מאות בשנים. והנה שתים הנה הוכחותיו של הגאון מהר"ש ז"ל דבזמן המשנה לא היה קריאת מגילה דלילה, דלגבי קריאה דיממא תנן (מגילה דף כ ע"ב) כל היום כשר לקריאת המגילה ולמה לא תני ג"כ דכל הלילה כשר לקריאת המגילה דלילה, ועוד בהא דתנן שם, זה הכלל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה ומקשינן שם, זה הכלל לאתוויי מאי ומשני לאתוויי אכילת פסחים דלא כראב"ע ומאי דחקו לאוקמי דלא כראב"ע לוקמי דאתי לאתוויי קריאת המגילה דלילה, א"ו דלא נתקנה בזמן המשנה כלל, עכ"ד, ולע"ד כל זה אינו מספיק לחדש כזאת, דמה שמדייק מזה דלא הוזכר במשנה דכל הלילה כשר לקריאת המגילה כמו דתנן דכשר כל היום, כבר קדמו בדקדוק זה המרדכי פ"ק דמגילה שמזכיר שיטת ר"ת דמברכין שהחיינו גם בקריאה דיממא, ואומר שכן משמע לקמן פ"ב דתנן כל היום כשר לקריאת המגילה ולקרות ההלל ובתור הכי קתני כל הלילה כשר לספירת העומר ואינו מזכיר לקרות המגילה, משמע שאינו חייב לקרות בלילה כמו ביום, עכ"ל, וכן הוא בחי' / ריטב"א (דף ד ע"א). הרי שהמרדכי עמד על דקדוק זה דלא תנן במתניתין דכל הלילה כשר לקריאת המגילה, הוא מותיב לה והוא מפרק לה דהוא משום דהחיוב של לילה אינו כ"כ כחיוב דיממא וכן הוא בריטב"א בשם ר"ת, ולפי

דעתם אין זה הוכחה דבזמן המשנה לא היה כלל חיוב קריאה בלילה, אלא דחיוב דיממא חמיר יותר, אבל לעולם גם בלילה חייבים במגילה, וכן בתפארת ישראל על משניות (סוף פ"ב דמגילה) הקשה קושיא זו דאמאי לא תני מגילה דמצותו כל הלילה, ומתרץ ג"כ משום דעיקר מצותו ביום, ואינו מזכיר שכבר הקשו וגם תרצו כן הריטב"א והמרדכי, ומה שהגאון מהר"ש מדקדק מהא דלא אמרינן דזה הכלל לאתווי מגילה גם זה אינו מכריח לחדש שמצות קריאת מגילה דלילה לא היה כלל בזמן המשנה, שהרי כבר הקשה זה הלח"מ (פ"א מה' מגילה ה"ג) ומתרץ דטפי מסתבר לאוקמי דהאי כללא בא לאתווי לדבר המפורש במשנה מלאוקמי על מקרא מגילה דלילה שלא הוזכרה כלל במשנה, הביאו הפמ"ג (סי' תרפז במ"ז ס"ק א).

עוד יש לי לדקדק דקריאת מגילה דלילה נמי תקנה קדומה היא שהרי הריטב"א מגילה דף ד כתב מסתבר לי דבקריאת לילה ליכא קפיידא בעשרה ואפילו שלא בזמנה דהרי כפרים המקדימין ליום הכניסה, בלילה במקומו היו קורין אותה וכו' ע"כ, והרי הקדמה ליום הכניסה לא היה אלא בזמן הבית וכמו"ש הרמב"ם (בפ"א מה' מגילה ה"ט) במה דברים אמורים שמקדימין וקוראין ביום הכניסה בזמן שיש להם לישראל מלכות, ע"כ, וא"כ דברי הריטב"א שאומר דאלו המקדימין ליום הכניסה היו קורין בלילה ביחיד ע"כ דבזמן המקדש מדבר, וכן הר"ן ריש מגילה מסתפק בזה, וז"ל ומגילה דליליא אפשר דלא קרו לה בני כפרים, דמגילה דיום עיקר, וכשם שהקילו על בני כפרים להקדים, כן הקילו עליהם שלא לקרות אלא ביום, או אפשר שקורין אותה בלילה ביחיד, עכ"ל, עכ"פ מדברי שניהם מהריטב"א ומהר"ן אנו למדין דפשיטא להו דקריאת מגילה דלילה היו מחויבים ונוהגים גם בזמן המקדש, וכ"ז דלא כמו שהעלה בס' בנין שלמה הנז', וכן נראה להדיא מדברי הריטב"א (שם דף כ ע"א) על מתניתין דאין קורין את המגילה ולא מוהלין ולא טובלין וכו' עד שתנן החמה וכתב הריטב"א ודאי כל הני משום חידושא דאית בהו נקטינהו אין קורין את המגילה אדיום קאי כדאיתא בגמרא, ואע"ג דאיכא מצות קריאה בלילה נמי, לא יצא בשל יום אלא ביום. הרי מבואר דחיוב קריאה דלילה היה בזמן המשנה.

אגב אמרתי להעיר בהגהות מיימוניות (פ"א דמגילה או' י) שמביא שיטת ר"ת החולק על הרמב"ם וס"ל דמברכין שהחיינו גם על קריאת מגילה דיממא, וכן הוא בתוס' (מגילה דף ד ע"א) בשם ר"י וכתב בהגה"מ אמנם נהגו העם כרבינו המחבר (דכל שבירך בלילה לא יברך שהחיינו ביום) וכן הנהיג מהר"ם וכן בעל הרוקח, דלכאורה מהרוקח אין להביא סתירה לשיטת ר"ת דהא יסוד מחלוקתן של הראשונים אם לברך שהחיינו שנית גם ביום הוא רק אליבא דרוב הפוסקים דס"ל דקריאה דיממא הוא טפי עיקר מקריאה דליליא ופליגי אם בשביל זה שביממא החיוב יותר אי תוס' חיוב נחשב כמצוה חדשה לגרור אחריו חיוב ברכת שהחיינו שנית ור"ת וסייעתו מכריעים לברך שנית בשביל התוספת חיוב שנתחדש ביום כלפי חיובא דליליא, לפ"ז אין להביא הכרעה נגד ר"ת מהרוקח, דהרוקח לא פליגי על סברת ר"ת דתוספת חיוב מחייב ברכה שנית אלא דס"ל דחיוב מגילה דלילה היא עיקר וכמבואר ברוקח (ה' ברכות סוף סי' שסג) ונמצא דלהרוקח מטעם אחר אי אפשר לברך שהחיינו על קריאה דיממא, משום דס"ל דקריאה דיומא אינה עיקר לגבי לילה ונמצא דלדידה לית כאן תוספת חיוב כלל וכמו שאין מברכין על מצות סוכה שהחיינו אלא בליל ראשון לבד, אבל לר"ת וסייעתו, דאנן נקטינן כוותיהו, דקריאה דיממא היא עיקר טפי מבלילה וכמו שכתב הר"ן לעיל דאפשר דבני הכפרים פטורין מקריאה דלילה מה"ט ולמ"ד דיש תוספת חיוב ביום גם הרוקח מודה לסברת ר"ת דבשביל תוספת חיוב צריך לברך שהחיינו שנית, ורק הוא ס"ל דליכא תוספת חיוב ביום.

עוד אמרתי בישוב קושית הבנין שלמה דאמאי לא אמרינן (מגילה כא) דזה הכלל לאתווי קריאת מגילה דלילה דמצותה כל הלילה, עפמש"כ השאג"א (בסי' ח) להקשות דאמאי לא אמרינן דזה הכלל לאתווי הזכרת יציאת מצרים דמצותה כל הלילה ומתרץ שם די"ל דה"ט דלא קאמר לאתווי יציאת מצרים, דמשמע ליה להגמרא דרבו"י דזה הכלל איזה רבותא קמ"ל בזה שמשמענו דמצותה כל הלילה ואלו היה אומר לאתווי הזכרת י"מ מילתא דפשיטא היא ולא קמ"ל מידי דכיון דכתיב יום סתמא או לילה סתמא פשיטא דנוהג כל היום או כל הלילה, דמהיכי תיתי לומר דבקצתן נהג ובקצתן אינו נהג ע"כ, לפ"ז מתורץ גם קושית הבנין שלמה דלברת דיליף קריאת מגילה בלילה פשיטא דנוהג כל הלילה ושוב אין לומר דזה הכלל לאתווי מקרא מגילה דלילה, דאין זה שום רבותא ומאי קמ"ל.

...

ועתה ניהדר לחידושו של הבנין שלמה דמקרא מגילה של לילה עדיין לא היה בזמן המשנה. וחילא דידיה משום שלא נזכר קריאת מגילה דלילה בשום משנה, הנה כפי שנתבאר לעיל שיטת רש"י בבן עיר שהלך לכרך או להיפך דרש"י ס"ל דלעולם בטר מעשה אזלינן ומה שחשב תחלה לחזור למקומו בזמן קריאה לא מהני כלום אם לא נצטרפה למעשה וכבר נתבאר דמקור הדברים הוא דרש"י מפרש לשון עתיד דמתניתין דאליבא דרבא שם משמעו דבליל י"ד אם עתיד לחזור ויחזור קודם עלות השחר קורא קריאת הלילה כמקומו בליל י"ד, ונמצא דלרש"י וסייעתו נזכר מפורש קריאת מגילה דלילה בתוך המשנה עצמה, הא חדא, ועוד יש להקשות

